

ԾՆՈՐՀՔ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԱԼՈՒՍՏՅԱՆ

ԱՍՏՎԱԾԱԾՆՁԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲԵՐ*

31. ԱՄՈՎՍ

Թեև Ամովսի գիրքը յոթերորդ տեղը կը գրավե մարգարեական գիրքերու շարքին մեջ, սակայն ժամանակագրական տեսակետէն առաջինն է անոնց մեջ: Որով Ամովսին կ'ստանանք անկապտելի փառքը ռաբի-րան հանդիսանալու գրող մարգարեներու, որոնք իրենց գիրքերուն մեջ Աստուծո թնութեան և կամքի մասին ընդարձակ և խոր տեղեկություններ տված են և բարոյական օրենքներու և սկզբունքներու պարտադրականությունը շեշտած են:

Ամովս ինքզինքը և իր մարգարեական կոչումը առ կարճ և պարզ բառերով կ'ներկայացնէ իր գիրքին մեջ. «Ես ոչ մարգարե էի և ոչ որդի մարգարեի. այլ ՀՈՎԻՎ էի և թութ քաղող. և առավ զիս Տերը հոտեն և ըսավ ինձի. Գնա և մարգարեացիր իմ Իսրայել ժողովուրդիս վրա» (Է 14—15): Գրքին սկիզբը կ'հաստատվի որ մարգարեացած է «Հրեաստանի-Երուսաղեմի-Ուղիա թագավորին և Իսրայելի-Սամարիո-Հերոբոսիամ-Երկրորդի օրով» (այսինքն մ. Ք. 760—750 թվականներուն): Թեև Երուսաղեմի թագավորին սահմաններէն կուգա, բայց կ'մարգարեանա Սամարիո թագավորին սահմաններում մեջ, հատկապէս Բեթելի մեջ, որ հյուսիսային թագավորության կրօնական կենտրոնն էր:

* Ծարուանկված «Էջմիածին» ամսագրի 1977 թվականի № ՆՆ Է—ԺԱ-ից, 1978 թվականի № ՆՆ Ա—Գ-ից և 1979 թվականի № ՆՆ Բ-ից և Դ—Է-ից:

Իր ժամանակին կտիրէ համեմատաբար խաղաղ շրջան մը և նյութական բարգավաճություն, որուն անխուսափելի հետևանքը կ'ըլլա բարքերու ապականություն և կրօնական աղասերում: Մարդիկ կ'մոռան ճշմարիտ Աստվածը և կոտորէր կերկր-պագեն. հարստությունը կ'կեդրոնանա մեծամեծներուն ձեռքը, որոնք կ'հարստահարեն և գերիի պէս կաշխատացնեն աղքատները:

Ամովս հարստահարությանց և կոսպաշտության դեմ է որ կ'բարձրացնէ իր ձայնը և պայքար կ'հայտարարէ: Բեթելի քուրմը մարգարեին քարոզությունը օրվան թագավորին նկատառման կ'հանձնէ (Է 10—13). բայց կերևի թէ չկոցան լուցնել մարգարեին, որ կ'շարունակէ իր ընկերային արդարության պատգամները, և իր սպառնալիքները անուղղաներու՝ հանուն Աստուծո:

Գրքին ոճը պարզ և նկարագրել է: Օրինակ, իր մարգարեանալու պարտականության ստիպողականությունը կ'մեկնացնէ առյուծի մոնչյունին. «Եթէ առյուծը մոնչէ, ո՞վ չի սարսիւր, եթէ Տերը խոսի՝ ով չի մարգարեանար»: Իսրայելի մնացորդացին հագիվ հագ ճողոպրիլը թշնամիին ձեռքէն կ'մեկնացնէ հովիվի մը, որ հագիվ երկու ոտք կամ ականջ մը կազատէ առյուծի բերանէն, որ խլած է իր ոչխարներէն մեկը» (Գ 12): Վերջապէս Աստուծո խոսքին նվաղությունը կ'մեկնացնէ սովի (Ը 11—12):

Հավիտենական Աստուծո մեծությունն է, որ ամենէն ավելի շեշտ կ'առնա Ամովսի գրության մեջ: Ամեն ինչ կ'տեսնէ, ըլլա թնության կամ պատմության մեջ, Աստուծո

մեծության լույսին տակ: Աստուծո մեծության դիմաց մարդ փոշիի կվերածվի. հակառակ ասոր սակայն, Աստված կուզե հաղորդակցություն ստեղծել այս պզտիկ արարածին հետ: Իր գործունեությունն և իմաստությունն բաժին կուզե հանել անոր, պայմանով որ անոնք գործածվին համաձայն իր կամքին և ոչ թե վատնվին կամ չարաչար գործածվին եսասիրական նպատակներու: Ամենն վեր և ամենն ավելի Աստված կուզե որ արդարության օրենքը տիրապետող ըլլա ընկերության մեջ: Անտեսել այս օրենքը կնշանակե գործածել Աստուծո տված կարողությունները եսակեղրոն նպատակներու և ազահության համար, ինչ որ ամենամեծ արքայությունն է: Անոր համար է, որ երբ մարգարեն կշեշտե Աստուծո արդարությունը, զայն կներկայացնե միաժամանակ իբրև քանդող ույծ մը, որ չխնայէր բոլոր անոնց, ըլլան անոնք անհատներ կամ ազգեր, որոնք դեմ կգործեն այդ օրենքին: Ու Աստուծո արդարության այդ կործանարար գործությունը ի հայտ կուգա որքան երկրաշարժներու, մարախներու և այլ բնական քանդիչ երևույթներու մեջ, նույնքան և ավելի կայսրություններու քանակներու կոտորող և հարթող արշավանքներուն մեջ: Անոնք գործիքները և գործադրիչներն են իր արդար դատաստանին, «Տիրոջ օրվան», որմե փախուստ չկա ոչ մեկ ազգի կամ արարածի համար, ըլլա երկրի վրա և ըլլա երկինքի մեջ: Եվ մեկ և նույն այդ «Տիրոջ օրը» ոմանց համար անկումի՝ ոմանց համար ալ բարձրացումի օր պիտի ըլլա: Մինչև իսկ ինքը, մարգարեն, գործիքն է աստվածային այդ արդարության, մահ սպառնալով մեղավորներուն, և երջանկություն՝ արդարներուն:

Հուլնք՝ հունիս 15. լատինք՝ մարտ 31:

32. ԱՔԴԻՈՒ

Ոչինչ գիտենք իր մասին բացի անունեն. հայրանունն անգամ չէ հիշված: Իր գիրքը միակ գլուխէ մը բաղկացած՝ կարճագույնն է ամբողջ Հին Կտակարանին: Կրովանդակե ուժգին պատգամ մը ընդդէմ Եդովմի: Իրարու ցեղակից այս երկու ժողովուրդները, Եդովմացիք և Իսրայէլացիք, ամբողջ իրենց պատմության ընթացքին իրարու թշնամի եղած են, մինչև որ Եդովմացիք խառնված և ձուլված են Իսրայէլի և արաբներու մեջ: Մարգարեությունը գրված կնկատվի նախ քան Քրիստոս Ե դարուն, Իսրայէլի գերությունն հետո, երբ Եդովմացիք մեծ ներություններ տվին նորադարձ հրեաներու:

Հուլնք և լատինք՝ նոյեմբեր 19:

33. ՀՈՎՆԱՆ

Գրքին սկիզբը հիշված անունով և հայրանունով մարգարե մը կհիշվի արդարն Դ. Թագ. ԺԴ 25-ին մեջ: Իսրայէլի Հերոքովամ Բ թագավորը երկրին սահմանները ընդարձակեց «Համաձայն Իսրայէլի Տեր Աստուծո պատգամին, զոր խոսեցաւ իր ծառային Ամաթեի որդի Գեթթոբերացի Հովնան մարգարեին»: Հարց կծագի թե այս մարգարե՞ն է գիրքը գրողը, թե ուրիշ մըն է, որ այս մարգարեին պատմությունը մեզի կներկայացնե: Ոչ մեկ նշան կա որ գրողը Հովնան մարգարեն եղած ըլլալ. այլապէս՝ ինք ըլլալով ժամանակակից Ամովսի—Որթեյորդ դարու առաջին կեսը մ. Ք.—անոր հետ առաջին գրող մարգարեներն մեկը պիտի լինէր: Առ հասարակ այնպէս կը նկատվի որ այս գիրքը գրված է Իսրայէլի գերությունն հետո, Ե դարուն մ. Ք.:

Տարբեր է այս գիրքը մարգարեական մյուս գիրքերն անով, որ փոխանակ պատգամներ պարունակելու՝ կպատմե արկածները մարգարեի մը, որուն կհաճնվի ամենն հաճո պարտականությունը. այսինքն ապաշխարանք քարոզել Իսրայէլի ամենն աստի ժողովուրդի մայրաքաղաքին՝ Նինվեի մեջ:

Հետևաբար զարմանալի չէ, որ Հովնան նախ կփորձե փախչիլ այս պարտականությունեն. բայց ի վերջո կհամակերպի աստվածային հրամանին, այն հույսով որ ամենայն հավանականությամբ Նինվե պիտի չապաշխարե, և հետևաբար պիտի կործանէր: Բայց առաջին զարմացողը և զայրացողը ինք կըլլա, երբ Նինվեացիներ կանսան իր քարոզության, որ հինգ բառերէ կբաղկանար. «Երեք օրեն Նինվե պիտի կործանի»: Կզղջան, կապաշխարեն և դարձի կուգան: Ու աստված կխնայե քաղաքին:

Գիրքին նպատակն է շեշտել թե Աստված այնքան Տեր և հոգածու է հեթանոս ազգերուն՝ որքան Իսրայէլին: Կպատմե մեղքը ուր որ ալ ըլլա, Իսրայէլի կամ հեթանոսներու մեջ: Կխնայե ապաշխարողին, ուր որ ալ պատահի, Իսրայէլի մեջ կամ հեթանոսներու մոտ:

Այս առումով այս առակի ձևով գրված գիրքը — և առակի նպատակ հետապնդող գիրքը — ամենն մոտիկն է Նոր Կտակարանի ուսուցման, որ կհաստատե թե Աստված «իր արեգակը կծագեցնե չարերու և քարիներու վրա. անձրև կբերե արդարներու և մեղավորներու վրա» (Մատթ. Ե 45):

Մենք, բացի հիշելէ Հովնան «Երկոտաւան մարգարեից» հետ, կհիշատակենք զայն և ապաշխարանքի իր քարոզությունը

Առաջավորաց Պահքի ուրբաթ օրը: Հույնք
և լատինք՝ սեպտ. 21-ին:

34. ՄԻՔԻԵ

Ժամանակակից է Ամովս, Ովսե և Եսայի մարգարեներուն, որոնց հետ միասին կրկազմեն այն քառյակը, որ ստեղծեց ոսկեդարը Հին Կտակարանի գրող մարգարեներու, ութերորդ դարուն մախքան Քրիստոս: Հետաքրքրական է նշել, որ այս չորսը կներկայացնեն գրեթե բոլոր խավերը ժամանակակից ընկերության: Ամովս լեռնական հովիվ մըն է հարավէն. կներկայացնէ խաշմարած գյուղացիությունը: Ովսե հողագործ մըն է հյուսիսի բերրի դաշտերէն: Եսայի արիստոկրատ մըն է աճած արքունիքի մէջ և մշակված միտք մը՝ երկրի մայրաքաղաքին մէջ: Իսկ Միքիե երկրի արևմտյան սահմանամերձ գյուղէն արհեստավոր մըն է. կներկայացնէ աշխատավոր դասակարգը:

Թե ինչպէս և ինչ պայմաններու ներքև տեղի ունեցավ իր կոչումը բացահայտ չէ. բայց իր գիրքին հետևյալ ակնարկությունը կրնանք նկատել իբրև սկիզբը և դրդապատճառը իր կոչումին.

«Բայց ես լեցվեցա Տիրոջ Հոգիին գործությամբ պատմելու համար Հակոբի տան՝ իր ամբարշտությունը և Իսրայելին՝ իր մեղքերը» (Գ 8): Այս կհաջորդէ իր պատգամներուն խտացումը.

«Լսեցեք ասիկա, Հակոբի տան առաջնորդներ, և Իսրայելի տան իշխաններ, որ կանարգեք արդարությունը և կծռեք զայն իր ուղիղ ընթացքէն, կշիներ Սիոնը արյունով և Երուսաղեմը՝ անիրավությամբ: Անոր առաջնորդները կաշառքով կդատեն. անոր քահանաները վարձքով կկատարեն իրենց պաշտոնը. անոր մարգարեները դրամով կուտան իրենց գուշակությունը: Այս բոլորով հանդերձ տակավին Տիրոջ կապաստանէին ու կըսէին. Չէ՛ որ Տերը մեզի հետ է, ուստի չարիք պիտի չգա մեր վրա: Հետևաբար ձեր պատճառով Սիոն հերկված հող պիտի ըլլա. Երուսաղեմը՝ ավերակույտ մը. և տաճարի բլուրը՝ մայրիի անտառ» (Գ 9—12):

Այն մեղքերը, որոնք հատկապէս հիշված ու դատապարտված են Միքիայի կողմէ հետևյալներն են.

Կռապաշտությունը. «Պիտի քանդեմ անոր բոլոր կոտրքերը, զոր հավաքեց Սամարիան իր պոռնկության իբրև կապենք-վարձք»:

Չար ծրագիրներ. «Վայ անոնց, որոնք գիշերները չարիք կծրագրեն, և ցերեկին կգործադրեն զանոնք»:

Ազանություն. «Ցանկացան արտերու և բռնի գրավեցին. իրենց աչքը խաճած տունին տիրացան. կկողոպտեն մարդու տունը և կտիրանան անոր ժառանգության»:

Կախարդություն. «Պիտի վերցնեմ մեջտեղէն բոլոր կախարդներդ, և այլևս հարցուկներ պիտի չգտնվին քու մեջդ»:

Խարդախություն. «Կրնա՛մ անտեսել խարդախված ձեր չափերը, կամ կրնա՛մ հաշվի չառնել ձեր սոստ կշիռները, և թեթև ծանրոցներու պարկերը»:

Ընդհանուր այլասերում. «Երկյուղած մարդը կորավ երկրէն. և ուղիղ մարդ չըմնաց, ամեն մարդ իր ընկերոջ չարիք կըմտածէ: Մի վստահիր դրացիիդ, մի հավատար մոտիկ բարեկամիդ. անկողինակիցդ զգույշ եղիր, արտիդ գաղտնիքը մի հայտներ անոր: Որդիներ իրենց հոր դէմ կելլեն. աղջիկներ իրենց մոր դէմ կապրստամբին. հարսներ՝ իրենց կեսորներուն դէմ»:

Կարծես մեր ժամանակները կնկարագրեն մարգարեն երկու հազար յոթ հարյուր հիսուն տարիներ առաջ:

Սակայն մարգարեն միայն մեղքեր դատապարտելով չի գոհանար. ապագայի հույսի դռներն ալ կբանա.

«Ազգեր պիտի ըսեն. եկեք Տիրոջ լեռը ելլենք, թող ցույց տա Ան մեզի իր ճամբաները, որպէսզի քալենք իր շափողէն... Պիտի գա ժամանակ երբ ազգեր պիտի կոտորեն իրենց սուրերը խոփ շինելու համար, և իրենց գեղադրները՝ մանգաղ շինելու համար. ազգ ազգի վրա սուր պիտի չբարձրացնէ. այլևս պատերազմ ընելու դաս պիտի չառնեն. ամեն մարդ հանգիստ պիտի ապրի իր որթատունկի և թզենիի շուքին ներքև ու ոչ ոք պիտի զարհուրեցնէ զայն...» (Դ 2—4):

Եվ տակավին ամբողջ Դ գլուխը լեցուն է հուսադրիչ և երջանիկ պատգամներով:

Միքիե այն մարգարեն է, որ մախագուշակած է ոչ միայն Մեսիայի գալուստը այլև անոր ծննդան տեղը. «Եվ դուն Բեթլեհեմ, տուն Եփրաթա, թեև կրտսեր ես Հուդայի քաղաքներուն մէջ, բայց քեզմէ պիտի ելլէ Իսրայելի իշխան մը, որուն ծագումը կերթա մինչև հափտեմականության հին օրերը» (Ե 2 բող. Մատթ. Բ 5—6):

Կրնանք ըսել թէ Միքիայի գիրքը խտացումը և միջինն է իր ժամանակակից երեք մարգարեական գիրքերուն. ամ իր բարձրագույն գագաթին կհասնի երբ կսահմանէ ճշմարիտ կրոնքը հետևյալ բառերով.

«Պատմվեցավ քեզի, ով մարդ, թե ի՞նչ է բարին, և թե՛ ինչ կուգէ Տերը քեզմէ. արդարություն գործել. սիրել ողորմություն»:

ըն, և պատրաստակամ ըլլալ խոնարհությամբ քաղելու քու Աստուծոյդ հետ» (Զ 8): Հոյնք՝ օգոստ. 14. լատինք՝ հնվր. 15:

35. ՆԱՎՈՒՄ

Իր մասին ալ գրեթե ոչինչ գիտենք: Իր գրքույկը, որ կբաղկանա երեք փոքր գլուխներէ, պատգամ մըն է ընդդէմ Նիմվէի: Մակերեսային ընթերցումն մը հետո՝ Նավումի գիրքը կրնա նկատվիլ ոչ մեծարժէք գործ մը, և Աստվածաշունչը ոչինչ պիտի կորսնցներ եթէ պարունակած չըլլար զայն: Ոչ Աստուծո մասին մեծ ուսուցում կա, ոչ ապագայի հույսով ոգևորություն, ոչ ալ Մեհիայի մասին նախատեսություն: Ատելություն և վրեժ կրորէ ծայրէ ծայր: Թե՛ բարոյական գետնի վրա և թե՛ աստվածաբանորեն թերի գիրք մը կրնա նկատվիլ, քանի որ Աստուծո բնության կամ մարդերու իրարու հետ հարաբերության մասին հատուկ ուսուցում չունի. այսուհանդերձ գիրքը գուրկ չէ արժէք և պատգամէ՝ թէ իր ժամանակակից մարդոց, թէ ներկա ժամանակներու և թէ գալիք սերունդներուն համար:

Նախ համամարդկային գրականության մեջ դասական դատապարտություն մըն է այս գիրքը զինու գրողության, միջազգայնացած բառով մը «միլիթարիզմ»-ի: Քրիստոսի կողմէ ըսված «Որ սուր առցե՛ սուրով անկցի» սկզբունքին ընդլայնումը և իրագործումն է Նավումի մարգարեական գիրքը:

Անցյալի բոլոր կայսրություններն գրեթե ամենն անագործույն եղած է Ասորականը, ինչպէս կհաստատուի նաև իր արձանագրություններն: Սակայն պատմությունը միշտ հաստատած է, որ բռնակալությունը ինքնակործան քաղաքականություն մըն է: Բոլոր բռնակալները՝ եթէ ինկած ալ չըլլան անմիջապէս՝ միշտ դատապարտելի նկատված են, ըլլա իրենց ժամանակակիցներն, ըլլա պատմութենէն: Ուշի բռնակալության վրա հաստատված դրություններ անխուսափելիորեն պիտի ալլասերին շվայտությամբ, արբեցությամբ և հարստահարությամբ և ի վերջո պիտի տկարանան ու կործանին: Այս ճշմարտությունը կհաստատեն Նավում մեզմէ երկու հազար հինգ հարյուր տարիներ առաջ, Նիմվէի կործանումը նախատեսելով և բանաստեղծորեն նկարագրելով:

Երկրորդ, մարգարեն բացահայտորեն կհայտարարեն, որ Աստուծո գործնական մատր կա Նիմվէի կործանումին մէջ:

«Քեզի դեմ եմ, կըսեն Ամենակալ Տերը.

Եվ ծովով պիտի այրեմ քու բազմությունդ,

Սուրը պիտի ուտեն աշուններդ
Եվ որսդ պիտի վերցնեն երկրի վրայէն.
Քու գործերդ աչքս պիտի չհիշվին»

(Բ 13):

«Քանզի որո՞ւ վրա զգալի չեղաւ քու չարությունդ» (Գ 19):

Որեմն Նիմվէի գործած անիրավությունները, Աստուծո հրամանով, գրգռեցին Նավումի արդար զայրույթը, որ կգրէ բանաստեղծական այս կտորը իբրեւ դասական նմուշը բռնակալներու վերապահված ճակատագրին:

Հոյնք և լատինք՝ դեկտ. 1:

36. ՀԱՄԱԿՈՒՄ

Այս մարգարեին գրությունն ալ նախորդին պէս երեք գլուխներէ բաղկացած գրքույկ մըն է, հավանաբար գրված յոթերորդ դարու վերջերը մ. Ք.:

Գիրքը կբացվի տրամագին հարցումով, մարգարեին, թէ ինչո՞ւ չարը տիրապետող է երկրի վրա: Հարցումին կհաջորդեն երկխոսություն մը Աստուծո և մարգարեի միջև չարիքի հարցի մասին. (Ա և Բ գլուխներ): Չարիք գործողները, եթէ երևութապէս բարգաւաճին անգամ, ի վերջո իրենց պատիժը պիտի գտնեն: Քանզի և հարթիչ բանակները կայսրությանց, Աստուծո պատժական մտրակներն են, որոնք կիյնան չարագործ, կոտապաշտ, անարդար և ալլասերած ազգերու վրա: Սակայն «Արդարը պիտի ապրի իր հավատքով» (Բ 4): Այս է կեդրոնական գաղափարը գիրքին, որ թեև չարիքի հարցը չի լուծու, սակայն կհայթայթէ լավագույն միջոցը չարիքէն վերապրելու: Ամուր կենալ. չերկմտիլ. կտռիլ հավատքին, ըլլալ հավատարիմ մինչև վերջը, հոգ չէ թէ մարդ չարիքի կամ չարիքի մեջէն կանցնի, իրական նշաններն են «արդար» մարդուն:

«Արդարը իր հավատքով պիտի փրկվի», (Բ 4) գրքին կեդրոնական այս հավաստումը կարևոր դեր կատարած է Քրիստոնեական մտածումին մէջ. հիշված է այն իբրև կեդրոնական գաղափարներն մեկը Պողոս առաքյալի. (Հռոմ. Ա 17, Գղտ. Գ 11, Եբր. ԺԱ 38): Բողոքական շարժումին իբրև լր՝ ծակ ծառայած է այս խոսքը:

Այս փոքրիկ գրքույկը եզրակացության կբերվի հոյակապ աղոթքով մը, ավելի շիտակ գոհաբանական սաղմոսով մը, ուր մարգարեն կհայտնէ իր գոհությունը և ուրախությունը, հավատքը և վստահությունը Աստուծո վրա (Գլուխ Գ):

Հոյնք՝ դեկտ. 2. լատինք՝ հնվր. 15:

37. ՍՈՓՈՆԻԱ

Արքայական ցեղե կսերի Սոփոնիա, ըլլալով թոռան թոռը Եզեկիա բարեպաշտ թագավորին: Ապրած է Հրեաստանի Հովսիա բարեկարգիչ թագավորի օրով (638—608 Վ. Ք.), Երուսաղեմի մեջ: Մարգարեացած է Վ. Ք. 625-ական թվականներում, և հավանաբար մասնակցած է Հովսիա թագավորի բարեկարգական ձեռնարկներում, Ոգոս մարգարեությանի և Երեմիայի հետ Վ. Ք. 621 թվականին:

Սոփոնիայի գիրքն ալ կբաղկանա երեք գլուխներ, որոնցմով կհայտարարեն «Տիրոջ օր»-վան մոտենալը: Զրհեղելի մաքրագործումը հիշեցնող սպառնալիքով կըսկըսի իր պատգամներում շարքը:

«Ի սպառ պիտի փնացնեմ ամեն ինչ, կըսես Երը. պիտի կորսնցնեմ մարդը և անասունը, երկինքի թռչունները և ծովի ձուկերը. ու այդ բոլորին հետ պիտի վերցնեմ աշխարհին գայթակղությունները, զանոնք գործողներով միասին»:

Ու մոռալ գույներով կպատկերացնեն «Տիրոջ օրը» իբրև՝ «Օր բարկության, օր անշուքության և վտանգի, օր թշվառության և ապականության, օր խավարի և մեզի, օր ամառի և մառախուղի, օր փողի և մարտական աղաղակի... որովհետև Տիրոջ դեմ մեղք գործեցին, և Անոր անունը սնոտիքներու վրա դրին. (այսինքն ճշմարիտ Աստուծո միայն վերապահյալ անունով կոչեցին կուրքարը), որոնք ոչ մեկ օգնություն կրցան տալ իրենց...: Տիրոջ բարկության օրը՝ ոչ անոնց արծաթը և ոչ ալ ոսկին պիտի փրկեն զանոնք. որովհետև տազնապալի վախճան մը պիտի գա երկրի բոլոր բնակիչներուն վրա» (Ա. գլուխ):

Սակայն այս մոռալ պատկերին մեջ հանկարծ լույս կծագի և գիրքը վերջավորության կրեքվի ավելի հուսալից մթնոլորտի մը մեջ, երբ մարգարեն կնախատեսեն «մնացորդացի» փրկությունը:

«Պիտի ազատեմ քեզ քու ամբարտավանությունէդ և այլևս մեծաբանություն պիտի չընես իմ սուրբ լերանս վրա. քեզ պիտի վերածեմ հեզ, խոնարհ և երկյուղած ժողովուրդի մը: Իսրայելի մնացորդացը այլևս անհրաժեշտություն պիտի չընեն, սնոտի բաներ պիտի չխոսի, և ոչ ալ անոր բերնին մեջ անձագավոր լեզու պիտի ըլլա. պիտի ապրին խաղաղ և ոչ ոք պիտի զարհուրեցնեն զանոնք»:

«Խրախուսվե Իսրայել, ուրախ եղիր և զվարճացիր ամբողջ սրտովդ, դուստր Երուսաղեմի, Տերը փրկած է քեզ քու թըշնամիներէդ: Տերը այլևս քու մեջդ է, իբրև քու թագավորդ, ով Իսրայել. այլևս երբեք

չարիք պիտի չտեսնես դուն» (Գ. 14—15): Հույնք և լատինք՝ դեկտ. 3:

38. ԱՆԳԵ

Կկարծվի որ ծնած է Իսրայելի յոթանասնամյա (586—516) գերության ընթացքին Բաբելոնի մեջ, և Երուսաղեմ վերադարձած Վ. Ք. 580-ական թվականներում, գերեղարձներու առաջին կարավանին հետ, գլխավորությամբ Զորաբաբելի, որ երկրին կառավարիչ նշանակված էր Պարսից թագավորեն, որուն գերիշխանության ներքև կգտնվեր Հրեաստան: Իր մարգարեական գործունեությունը կապված է տաճարի վերաշինության սրբազան գործին հետ:

Գերադարձները թեև տաճարի շինության սկսած էին, բայց գործը ընդհատված էր հատկապես Սամարացիներու միջամտությամբ: Ընդհատումն հետո վերադարձողները այնքան զբաղած էին իրենց սեփական տուններու կառուցման գործով, որ գրեթե մոռցած էին Աստուծո Տան շինությունը: Անգե հրապարակ կիջնե և կծու կերպով կդատապարտե Անոր Երուսաղեմացիներու այս անհոգությունը: Երկրին մեջ տիրոջ սովը և երաշտը կվերազրեն Աստուծո բարկության, իրենց այս անտարբերության համար:

Իր մարգարեական գործունեությունը տեված է հագիվ չորս ամիսներ, պարսից Դարեհ թագավորի երկրորդ տարին, 520 Վ. Ք.: Իր գրությունը Հին Կտակարանի երկրորդ կարճագույն գիրքն է, բաղկացած երկու գլուխներ, որոնք ինքնին պատգամներ ըլլալն ավելի մարգարեին պատգամներուն տեղեկագիրը կամ համադրությունն է, ուղղված Զորաբաբելի և օրվան քահանայապետ Հեսուի: Թեև, կըսես մարգարեն, Նոր տաճարը ավելի անշուք պիտի ըլլա բաղդատմամբ հինին, բայց «այս Տան փառքը ավելի մեծ պիտի ըլլա քան առաջինինը, որովհետև այս տան մեջ ձեզի խաղաղություն պիտի տամ»: Հավանաբար ակնարկելով Մեսիայի գալստյան: Արդարև այն տաճարը որուն ընծայվեցալ Հիսուս, այն տաճարը գոր երկիցս մաքրագործեց, և որուն մեջ բազմիցս քարոզեց՝ Զորաբաբելի շինել տված տաճարն էր, կարևոր նորոգություն կրած՝ Հերովդեսի կողմէ:

Հույնք՝ դեկտ. 16. լատինք՝ հյւ. 4:

39. ԶԱՔԱՐԻԱ

Զաքարիա ժամանակակից է Անգեի, ինչպես կհաստատեն երկուքին հիշած թվականները և Եզրի գիրքը:

«Անգեաս և Աղդովյան Զաքարիա կմարգարեանային (այսինքն կխրախուսենին հանուն Աստուծո) Հրեաստանի և Երու-

սաղեմի Հրեից վրա: Այն ատեն Սաղաթիելի որդի Զորաբաբել և Հովսեփի որդի Հեսու սկսան շինել Աստուծո տունը Երուսաղեմի մեջ. և Աստուծո մարգարեները անոնց հետ էին և զորավիգ էին անոնց» (Եզր. Ե 1—2):

Անգեի պես ինք ալ տեսալ կրոնական անտարբերությունը իր ժողովուրդին, և զանոնք շարժման մեջ դնող խրախուսիչ հորդորներ տվալ, որոնք մեծապես նպաստեցին տաճարի վերաշինության:

Երկուքն ալեկի երեցը Անգեն է. իսկ Զաքարիա՝ ալեկի երիտասարդ (Զաք. Բ 4): Հավանաբար Զաքարիան ալ ծնած է Բաբելոն և վերադարձող կարավաններին մեկին հետ Երուսաղեմ եկած էր: Իր մարգարեությունը տևած է երկու տարի 519—517 թ. Ք.:

Զաքարիայի գիրքը բաղկացած է 14 գլուխներե, և մեծագույնն է փոքր մարգարեներու գրքերուն: Նախերգանք հորդորականն մը վերջ (Ա 1—6) սուսջին վեց գլուխներուն մեջ կներկայացվին ութ խորհրդավոր տեսիլքներ, որոնց բացատրություններն ալ կտրվին:

Հաջորդ 7—8 գլուխները պատասխան են Բեթելեն եկած պատգամավորության մը, որոնք պահեցողության մասին հարցում քրած էին մարգարեին, որ ըստ հետևյալի կպատասխանե անոնց հանուն Աստուծո.

«Երբ պահք կպահեիք ինձի՝ համար կընեիք. չէ՞ որ ձեզի համար կընեիք: Արդ այսպես կըսե Ամենակալ Տերը. արդար դատաստան ըրեք. ողորմություն և գթություն ցույց տվեք հանդեպ ձեր նմաններուն. աչրին, որքը, պանդուխտը և աղքատը մի հարստաճարեք: Ոխ մի պահեք իրարու հանդեպ ձեր սիրտերուն մեջ» (Լ 9—10):

Սակայն Զաքարիայի տեսողության շրջանակը շատ ավելի լայն է: Ան թափանցեց նաև գալիք դարերու միգամածին և անոր՝ մեջեն տեսալ Մեսիայի գալուստը, և ալեկի պայծառ ապագայի մը հեռանկարը: Ըստ այսմ 9—14 գլուխները կպարունակեն զանազան պատգամներ, զորս քիչ մը դժվար է հասկնալ, բայց որոնց բոլորին նպատակն է հաստատել, թե Աստուծո թագավորությունը ի վերջո պիտի հաղթանակե: Այս բաժնին մեջ կան բազմաթիվ նախագուշակություններ Քրիստոսի զանազան տնտեսությանց մասին. օրինակ իր հաղթական մուտքին Երուսաղեմ:

«Որախ եղիք դուստր Սիոնի, ցնձա դուստր Երուսաղեմի, ահա քու թագավորդ կուգա քեզի, արդար և փրկիչ, հեզ ու խնայարհ, հեծած էշի և նոր ավանակի վրա... Պիտի խորտակե աղեղը պատերազմին և խաղաղություն պիտի խոսի բոլոր ազգերու. ու անոր իշխանությունը ծովե ծով պիտի տարածվի և գետերն մինչև աշխարհի ծայրերը» (Թ 9—10):

Կնախատեսե Հիսուսի լսաշելությունը և գեղարդով խոցվիլը (ԺԲ 10) և երեսուն արծաթի ծախվիլը (ԺԱ 12) և իր աշակերտներն լքվիլը (ԺԳ 7):

Մարգարեն կուտա նաև գաղտնիքը հոգևոր ձեռնարկներու հաջողության.

«Ոչ զորությամբ և ոչ ուժգնությամբ այլ իմ հոգիովս, կըսե Տեր Ամենակալ» (Դ 6):

Ըստ Ավետարանի տվյալներու Զաքարիա սպանված է տաճարի մեջ: (Մատթ. ԻԳ 35):

Հույնք՝ սեպտ. 5. լատինք՝ սեպտ. 6:
(Ծարունակելի)

(«Աստվածաշնչական սուրբեր», Իսթանպուլ, 1977, էջ 108—119)